

CAPUT TERTIUM.

DE MORALITATE ACTIONUM HUMANARUM.

Certum est essentielle dari discrimen inter bonum et malum morale, *ut probavimus in tertia parte Philosophiæ.*

Duplex est species moralitatis actionum humanarum, bonitas scilicet et malitia. Bonitas est earum conformitas cum principiis legis æternæ, malitia vero est earum difformitas cum dictis principiis. Sic apprehendunt omnes.

Omnis actio quæ in aliquo puncto deficit a principiis in lege æterna fundatis, mala est. Hinc duo prodierunt axiomata in scientia morali notissima: *Bonum ex integra causa; malum ex quocumque defectu.*

Docent philosophi et theologi bonitatem actuum humanorum esse quid positivum, quo mens perficitur; verum subtilissime olim disputatum est in scholis circa naturam malitiæ moralis formaliter sumptæ, ut dicemus in Tractatu de Peccatis, cap. 1.

Duo hic nobis inquirenda sunt, videlicet 1° an omnis actus humanus ita sit bonus vel malus, ut nullus sit indifferens, et 2° undenam bonitas vel malitia actuum humanorum repetenda sit.

ARTICULUS PRIMUS.

AN OMNIS ACTUS HUMANUS ITA SIT BONUS VEL MALUS,
UT NULLUS SIT INDIFFERENS.

Duplici modo considerari possunt actiones humanae, scilicet in specie et in individuo: in specie, quando a fine et circumstantiis abstrahitur, solumque spectatur objectum, v. g., locutio, risus, ambulatio, etc.; in individuo autem, si actus specialis cum fine et cunctis circumstantiis suis spectetur.

Certum est 1° dari actus indifferentes in specie, v. g.,

deambulationem, quæ bona vel mala esse potest, juxta circumstantias et finem.

Certum est 2° multos existere actus indifferentes in individuo relative ad præmia et supplicia alterius vitæ: soli enim actus supernaturales cœlestibus præmiis dignerunt, et sola peccata pœnis a justitia Dei inflictis subiacent: inter hos et illa remanent actus naturaliter boni, qui nec præmia, nec supplicia merentur. Ergo.

Quæstio est igitur an dari possit actus in individuo spectatus, qui nec bonus sit naturaliter, nec malus, sed indifferens; affirmant Scotistæ, negant Thomistæ.

PROPOSITIO.

Non datur actus humanus indifferens in individuo.

Prob. 1° auctoritate S. Aug., de Peccatorum meritis et remiss., lib. 2, cap. 18, n. 30: « Quamquam voluntas nimirum si potest in medio quodam ita consistere, ut nec bona, nec mala sit. Aut enim justitiam diligimus, et bona est; et si magis diligimus, magis bona; si minus, minus bona est; aut si omnino non diligimus, non bona est. » Actio procedit a voluntate: ergo sicut voluntas in individuo non est indifferens, ita nec actio indifferens esse potest. Idem S. Doctor asserit, Epist. 82, n. 13, non dari medium inter *recte factum et peccatum*. Ergo 1°.

2° *Ratione.* 1° Vel quælibet actio fœditate commaculatur, vel non: si prius, mala est: si posterius, saltem naturaliter bona est. 2° Homo necessario agit propter finem ultimum, *ut diximus*; omnis igitur actus in individuo ad finem ultimum refertur. Atqui talis actus indifferens esse non potest; duplex enim tantum assignari potest finis ultimus, scilicet Deus et creatura: si actus saltem relatione operis referatur ad Deum tanquam finem ultimum, erit bonus; si ad creaturam, erit malus: Ergo.

Dices 1°: Concilium Const. sequentem damnavit propositionem Joannis Hus: « Nulla sunt opera indifferens, sed hæc est divisio immediata humanorum operum quod sint virtuosa, vel vitiosa. » Ergo.

R. Nego conseq. Concilium prædictam damnavit propositionem in sensu *Joannis Hus* : atqui *Joannes Hus* eam docebat eo sensu, quod vitiose vitiosus semper agat, et virtuosus semper virtuose : hoc autem evidenter falsum est et merito fuit damnatum, sed ad propositionem nostram non attinet. Ergo.

Dices 2° : Ambulare in horto, flores conspiciere vel olfactare, sputa ejicere, naturam sublevare, etc., non sunt actus mali in se : attamen non referuntur ad Deum. Ergo sunt indifferentes.

R. Nego min. Vel enim illi actus fiunt juxta dictamen rationis, modo naturæ nostræ congruenti, et proprio pondere ad divinum naturæ auctorem referuntur : in ea hypothesi naturaliter sunt boni. Vel ex fine inhonesto aut ex aliqua mala circumstantia vitiantur, et tunc mali sunt. Ergo.

ARTICULUS SECUNDUS.

UNDENAM MORALITAS ACTUUM HUMANORUM DESUMENDA SIT.

In omni actu humano tria distingui possunt, nempe objectum, finis et circumstantiæ.

Objectum est res ipsa circa quam voluntas versatur, v. g., pecunia in furto, vel alia substantia quæ aufertur. Duplici modo considerari potest objectum, scilicet physice et moraliter : consideratur physice quando spectatur quoad suas partes constitutivas ; consideratur vero moraliter, si attendatur quatenus regulis morum est subjectum, id est, præceptum, prohibitum vel simpliciter permisum. Evidens est nullam hic moveri posse questionem de objecto physice, sed tantum moraliter spectato.

Objectum autem sic consideratum, potest esse essentialiter bonum, ut amor Dei, seu Deus amatus ; vel essentialiter malum, ut mendacium ; vel indifferens in se, ut deambulatio.

Quid et quotuplex sit finis supra diximus, pag. 459. Circumstantiæ quædam sunt adjuncta sine quibus actio

substantialiter existere potest, licet aliquod ex illis necessario habeat : v. g., furtum, substantialiter sumptum, est rei alienæ injusta ablatio et detentio : verum hæc ablatio est vel rei sacræ vel rei profanæ, fit in loco sacro vel in loco communi, in tali vel in tali quantitate aut valore, ad hunc vel ad illum finem, talibus mediis vel instrumentis, etc. Porro cuncta hæc adjuncta dicuntur circumstantiæ, quia aliquo modo circa principalem actum stant, et ad substantiam ejus non pertinent.

Certum est totam actuum moralitatem, id est bonitatem aut malitiam, in voluntate sitam esse ; sed quæstio est unde hæc moralitas desumatur, seu unde actus humani habeant quod sint boni vel mali.

His notatis, sit

PROPOSITIO.

Moralitas actuum humanorum ex objecto, fine et circumstantiis necessario desumenda est.

Prob. 1° ex objecto. Ex eo moralitas actuum humanorum repetenda est, unde habent ut sint boni vel mali, meliores vel pejores : atqui sæpe actus humani habent ex objecto ut sint boni vel mali, meliores vel pejores ; multa enim sunt objecta moraliter spectata quæ ex natura sua sunt bona, et alia quæ ex natura sunt mala : porro actus humani, juxta omnes, præsertim ab objecto specificantur : ergo. Unde fornicatio differt ab adulterio, homicidium a parricidio, etc., quia diversa sunt objecta, nec alia ratio discriminis afferri potest : sic pariter humilitas et fortitudo, pietas et misericordia diversæ sunt virtutes, quia diversa specie habent objecta.

Et vero si actus nihil haberent boni aut mali ab objecto, furtum mille nummorum et furtum centum francorum in iisdem circumstantiis et eodem fine facta, essent actus prorsus æquales : hoc autem dici non potest : ergo 1°.

Advertendum autem hanc specificationem aliquando materialem esse tantum ; v. g., actus ex objecto malus, ob bonum finem et in bona fide elicito, est formaliter

bonus, et materialiter tantum malus. Requiritur etiam ut bonitas objecti sit cognita et aliquo modo intenta, ut actus ipse sit bonus.

2° *Ex fine.* Idem de fine ac de objecto institui potest argumentum; sæpe enim ex fine habent actus humani ut sint boni vel mali, meliores vel peiores: sic eleemosyna ob vanam gloriam præstita, ex bona fit mala; mendacium ad seducendam puellam directum, ex malo fit pejus; actus charitatis ad convertendum inimicum exercitus, ex bono fit melior, etc. Ergo 2°.

Intentio est mala et peccaminosa quando fertur in objectum ratione sui vel circumstantiarum malum, dum malitia ejus noscitur vel nosci potest; nec requiritur ut malitia ipsa intendatur: est e contra bona, quando fertur in objectum bonum vel invincibiliter habitum ut bonum, licet in se malum.

3° *Ex circumstantiis.* Moralitas actuum humanorum ex circumstantiis repetenda est, si ex solis circumstantiis actiones humanæ frequenter sint malæ, peiores, vel meliores: atqui res ita se habet. Sic negotiatio, ex se bona, facta in loco sacro, est mala; opem ferre amico indigenti, optima est actio; sed eadem misericordiæ opera præstare homini ignoto, ingrato, derelicto, vulneribus scaturienti, a quo nulla speranda est consolatio, multo excellentior est actus: furari pecuniæ summam apud divitem, malum est opus; sed multo pejus foret si eadem summa apud miseram viduam subriperetur. Ergo 2°.

Ut ergo de moralitate alicujus actionis certo pronuntietur, sedulo pensandum est quid sit objectum, quis finis et quæ circumstantiæ: si ex aliqua parte vel minimus reperitur defectus, erit saltem leviter mala; si vero nullum exhibeat vitium, forte non ideo erit virtus, sed cujuscumque mali moralis erit expers, ac proinde saltem naturaliter bona; quia, sicut jam notavimus, *Bonum ex integra causa, malum ex quocumque defectu.*

Queritur 1° an intentio vel circumstantia venialiter mala, totum corrumpat actum, efficiatque ut sit simpliciter malus.

R. Intentio vel circumstantia venialiter mala, duplici modo actui ex se bono adjungi potest, scilicet *antecedenter* et *concomitanter*: jungitur antecedenter, si in actum tanquam causa influat; v. g., si quis studeat et discat tantum ut videatur doctus: jungitur vero concomitanter, si accedat operi ex se bono, ex fine bono et in bonis circumstantiis incepto; v. g., aliquis ex zelo gloriæ Dei et in debitis circumstantiis verbum Dei annuntiat, sed ipsi concionanti occurrit cogitatio vanæ gloriæ cui assentit.

In priori casu, totus actus est vitiosus; mala enim intentio vel circumstantia in illius substantiam influit; studium quippe ad vanam gloriam ordinatum, ut in exemplo allato, simpliciter est malum, *ut patet.* Ergo.

In posteriori vero casu, actus non est vitiat, quia circumstantia venialiter mala illius substantiam non afficit, sed est quid accessorium; v. g., culpa concionatoris, qui in cogitatione vanæ gloriæ inter concionandum voluntarie se delectat, non impedit quin concio substantialiter sit bona. *Ita omnes theologi.*

Queritur 2° an idem actus plures bonitatis vel malitiæ species simul habere possit, v. g., unam ex objecto, aliam ex fine, etc.

R. affirmative: nam idem actus pluribus modis cum regulis morum consentire vel ab eis dissentire potest: v. g., qui dat eleemosynam ut peccata sua redimat, duplicem colit virtutem, misericordiam scilicet et penitentiam; qui furatur ut vino se inebriet, duplex admittit peccatum, unum contra justitiam et alterum contra temperantiam. Ergo.

Queritur 3° an actus exterior bonitatem aut malitiam actus interni augeat.

R. 1°. Actus externus bonitatem aut malitiam actus interni per se non auget; nam 1° Scriptura sacra reputat intentionem pro facto, ut videre est in exemplo Abrahami, Gen. xxii, 66: *Quia fecisti hanc rem, et non pepercisti filio tuo unigenito propter me, benedicam tibi;* et in his verbis Christi, Matth. v, 28; *Omnis qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, jam mæchatus est eam in corde suo.*

2° Idem docet *S. Aug.*, de Civitate Dei, lib. 16, c. 4; « Merito malus punitur affectus, etiam cui non succedit » effectus. » 3° Sic pariter habent omnes doctores. 4° Hæc sententia sensu communi nititur; omnes quippe dicere solent voluntatem pro facto coram Deo reputari.

Hinc animæ ferventes actus internos sublimiorum virtutum sæpe iterantes, v. g., actus fidei, spei, charitatis, misericordiæ erga pauperes, zeli animarum vel gloriæ Dei, desiderii martyrium subeundi, etc., immensa quotidie acquirunt merita, licet nihil aut parum exterius faciant, quia occasiones ipsis desunt. Contra vero qui pravis cordis sui desideriis indulgent, peccata sua ultra modum multiplicant, etiamsi recte vivere appareant.

R. 2°. Actus externus bonitatem aut malitiam actus interni sæpe auget per accidens; frequenter enim efficit ut actus internus pluries iteretur, vel diutius perseveret, vel ardentior evadat, ob delectationem ex illo provenientem. Unde grates rependere debemus Deo quod occasionem nobis dederit bonum faciendi et occasionem ad actus externos malos perveniendi nobis sustulerit.

Hinc sequitur peccatores actus externos semper declarare in confessione teneri; 1° quia gradum malitiæ internæ melius ostendunt; 2° quia alioquin totus non manifestaretur actus; 3° quia actus externus generat scandalum, proximum lædit, obligationem restituendi, famam aut honorem reparandi inducit, in censuram, irregularitatem aut reservationem conjicit, etc.

Nec obstat quod actus externi, furtum scilicet et mœchia, præceptis sexto et septimo Decalogi, et iidem actus interni præceptis nono et decimo prohiberi videantur, id enim ea intentione non factum est ut ostendatur actum externum malitiam actus interni augere, et illos actus esse speciei diversæ, sed ut perfectio legis divinæ magis elucescat, et ne homines ad sensus nimis proclives sibi persuaderent se præcepta non mœchandi et non furandi sufficienter impleturos, si ab actibus externis abstinerent.

TRACTATUS DE CONSCIENTIA.

Conscientia est cordis scientia, ait *S. Bernardus*, Tract. de Interiori domo: idem sonat ac sui scientia, et definitur: *Judicium practicum, dictans quid nobis in particulari sit agendum vel omittendum, aut quid agi vel omitti debuisset*. Differt ergo ab intellectu morali quo judicatur quid in speculatione sit bonum vel malum et vocatur *synderesis*. *S. Th.* 1 part., q. 70, art 12.

Conscientia præcipue dividitur 1° in veram et falsam; 2° in certam et dubiam; 2° in latam et scrupulosam; 4° in probabilem et improbabilem. De his in quatuor capitibus dicturi sumus.

CAPUT PRIMUM.

DE CONSCIENTIA VERA ET FALSA.

Conscientia vera ea est quæ dictat aliquid in particulari esse licitum vel illicitum quod revera tale est in se. Si regulis prudentiæ sit innixa, est simul recta; secus, vera esse posset, et non recta, ut, v. g., si quis leviter pronuntiet hanc vel illam actionem esse licitam quæ reipsa talis est, vere judicat, sed non recte. Conscientia vero falsa seu erronea est quæ dictat aliquid in particulari esse licitum vel illicitum, quod tale in se non est. Duplici modo erronea esse potest, vincibiliter scilicet et invincibiliter. Vincibiliter erronea est, quando communibus naturæ et gratiæ auxiliis deponi potest; est vero invincibiliter erronea, quando iisdem auxiliis deponi non potest.

Utraque potest esse præcipiens, vel consulens, vel per-